

УДК 338.48

JEL classification: L83, Z32

Редько К.Ю.

канд. економ. наук

ORCID ID: 0000-0003-2609-3471

Фурс О.С.

ORCID ID: 0000-0001-8082-6125

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

MAIN TRENDS OF TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

У статті розглянуто сучасний стан та тенденції, що притаманні наразі сфері туризму в усьому світі. Розкрито сутність спеціалізованих видів туризму та виділено перспективні для України. Проаналізовано динаміку доходів від надання туристичних послуг та кількості туристів за регіонами та по Україні у 2013-2018 роках. Виокремлено та надано аналіз чинників, що стримують розвиток туристичної галузі в Україні, зокрема відсутність належного державного регулювання у сфері екотуризму. Запропоновано шляхи вирішення наявних проблем та надані конкретні рекомендації щодо впровадження перспективних видів туризму в умовах ринкової економіки. Зазначено теоретико-методичні та практичні передумови успішного розвитку туристичних послуг за рахунок невикористаних резервів та незадіяного потенціалу сільської місцевості. Враховано досвід пострадянських країн, які створили сприятливі умови для залучення туристичних потоків. Обґрунтовано, що диверсифікація сільськогосподарських підприємств, може вирішити низку соціально-економічних проблем, а саме проблему безробіття в сільській місцевості, активізації депресивних регіонів та більш рівномірне розташування продуктивних сил по всій території України. Виявлено, що залучення інвестиційних потоків та реінвестування є одним із головних факторів успіху ведення агротуристичного бізнесу, яке забезпечить поліпшення інфраструктури на теренах України. Доведено, що агротуризм може сприяти розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму, які в свою чергу забезпечать підвищення зайнятості населення України у селах та зростання валового внутрішнього продукту. Показано, що для того, щоб визначити пріоритетність розвитку аграрного туризму в Україні та наближення його до стандартів ЄС, вважається доцільним: упорядкування нормативно-правової бази із прийняттям Верховною Радою Закону «Про сільський зелений туризм» та Постанови Кабінету Міністрів про стандартизацію його діяльності «Агротуристичні послуги. Основні вимоги»; - розробка механізму відбору та реалізації перспективних інвестиційних проєктів для розвитку агротуристичного бізнесу.

Ключові слова: туризм, екотуризм, агротуризм, світові тенденції, перспектива.

The article looks at the current state and trends that are present in tourism worldwide. The essence of specialized types of tourism is revealed and perspectives for

Ukraine are highlighted. The dynamics of revenues from the provision of tourist services and the number of tourists by regions and Ukraine in 2013-2018 are analyzed. The factors that impede the development of the tourism industry in Ukraine, in particular the lack of proper state regulation in the field of ecotourism, have been isolated and presented. The ways of solving the existing problems are proposed and specific recommendations are given regarding the introduction of perspective tourism in a market economy. The theoretical and methodological and practical prerequisites for the successful development of tourist services at the expense of unused reserves and untapped rural potential are outlined. The experience of the post-Soviet countries, which created favorable conditions for attracting tourist flows, is taken into account.

It is substantiated that diversification of agricultural enterprises can solve a number of socio-economic problems, namely the problem of unemployment in rural areas, the activation of depressed regions and the more even distribution of productive forces throughout Ukraine. It is revealed that attracting investment flows and reinvestment is one of the main factors for the success of agritourism business, which will provide improvement of infrastructure in Ukraine. It is proved that agritourism can promote the development of domestic and foreign tourism, which in turn will increase the employment of the population of Ukraine in villages and increase the gross domestic product. It has been shown that in order to prioritize the development of agrarian tourism in Ukraine and bring it closer to EU standards, it is considered appropriate: streamlining the regulatory framework with the adoption by the Verkhovna Rada of the Law "On Rural Green Tourism" and the Cabinet of Ministers Resolution on Standardization of its Activity "Agritourism Services. Basic requirements»; - development of a mechanism for selection and implementation of perspective investment projects for development of agritourism business.

Keywords: tourism, ecotourism, agritourism, world trends, perspective.

Вступ. Головною передумовою розвитку туризму в будь-якій країні є його міжнародна відкритість. 24 серпня 1991 року на карті світу з'явилася нова країна – Україна. Через низку спортивних та політичних подій про Україну вперше заговорили в 2000-х. В 2006 році тодішній президент Віктор Ющенко оголосив курс на інтеграцію України до ЄС, але всі його рішучі дії закінчилися на цьому. Аж у червні 2017 року президентом Петром Порошенком було підписано безвіз з країнами ЄС. Частка туризму в ВВП України становить лише 2%, а в розвинених країнах цей показник сягає 10%. Проблеми розвитку туризму були предметом дослідження таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Лазарева О. В. [1], Лученок С.А. [2], Пітюліч М.М. [3], Очеретін Д.В. [4], Пойта І.О. [5] та ін. Однак все ще є невирішеними питання щодо функціонування ринку агротуризму в Україні.

Постановка завдання. Дослідити світові тенденції розвитку туризму та визначити найбільш перспективні для України. Посилаючись на досвід інших країн, проаналізувати проблеми агротуризму та надати власні рекомендації щодо його розвитку.

Методологія. Для того, щоб досягнути поставлених вище цілей ми використали метод наукової дедукції та індукції, метод логічного узагальнення та статистичний метод.

Результати досліджень. У світі спостерігається стійка тенденція зростання попиту на туристичні послуги. Найперспективніші туристичні напрямки XXI століття визначені в Прогнозі туристичних напрямків Всесвітньою організацією туризму (ВОТ) та представлені у дослідженні Vision Tourism: 2020. Найпопулярнішими видами туризму у 2020 році стануть: круїзи, екологічний, пригодницький та тематичний туризм [6]:

1) Пригодницький туризм – вид туризму, який передбачає активний відпочинок на свіжому повітрі, спрямований на отримання нових відчуттів, вражень, поліпшення фізичної підготовки туристів.

2) Круїзи. В останні роки операторам круїзних лайнерів вдалося зберегти високу віддачу, незважаючи на зростання цін на паливо та цінову конкуренцію. Це пов'язано з низькими витратами на обслуговування екіпажу та можливістю отримання прибутку на борту.

3) Екотуризм – це вид туризму, який передбачає подорож до природоохоронних зон без істотного впливу на навколишнє середовище. Тільки екотуризм може забезпечити щорічне збільшення на 5% від валового доходу.

4) Тематичний туризм – вид туризму, який має конкретну мету, наприклад, замковий туризм, фестиваль тощо.

За прогнозами ВОТ [6], пік туристичних потоків очікується у 2020 році: передбачається, що кількість мандрівників зросте до 1,6 мільярда людей на рік, що у 2,4 рази більше, ніж у 2000 р. У той же час, ВОТ підрахувало, що за рахунок прискореного розвитку виїзного туризму, у 2020 році доходи від туризму сягнуть до 2000 мільйонів доларів. Більш того, туризм забезпечить економічне зростання у 21 столітті нарівні з телекомунікаційною галуззю та сектором ІТ. А такі країни, як Китай, Німеччина, Японія, США та Великобританія будуть найбільшими постачальниками туристів [6].

У структурі доходів від туризму в розвинених країнах внутрішній туризм становить 80-90%, а середній у світі – понад 72%. В Україні - близько 64%.

Політичні та економічні проблеми призвели до занепаду туристичної галузі в Україні, але в 2016 році відбулося покращення, що відображається на 20% збільшенні. Це сталося завдяки Єгипту та Туреччині, які врятували свою туристичну галузь, знизивши ціни, щоб залучити українських туристів.

Військова агресія Росії значно скоротила потік іноземних туристів. Інфляція та девальвація гривні у 2014-2015 роках спричинили зменшення кількості виїзних туристів, але дещо поживали внутрішній

туризм. Останній, як показує світовий досвід, може мати значний економічний ефект [6].

У туристичному секторі України є такі проблеми:

- 1) недостатня інформаційна та рекламна підтримка;
- 2) недосконалість, а в деяких випадках відсутність податкового законодавства, яке б регулювало всі сфери галузі;
- 3) інвестиційна непривабливість для іноземних підприємців та відсутність достатнього захисту бізнесу;
- 4) відсутність іміджу України у сфері туризму на світовому ринку [7].

Близько 6 млн. людей здійснили понад 10 мільйонів туристичних подорожей по Україні. З них внутрішні туристичні потоки 70-80% забезпечуються в'їзними туристичними потоками і лише 20-30% – внутрішніми туристами [8].

Внутрішній туризм в Україні недостатньо розвинений і потребує державної підтримки. Таблиця 1 демонструє дохід від надання туристичних послуг, станом на 2018 рік. Бачимо, що найбільшу питому вагу має м. Київ, що не дивно, адже як і будь-яка столиця, він є серцем туризму в Україні. Також лідерами серед всіх областей є Львівська, Івано-Франківська, Одеська, Дніпропетровська та Харківська області.

Таблиця 1 - Топ-5 областей та м.Київ по роботі суб'єктів туристичної діяльності у 2018 році

	Дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів)		Всього
	Юридичні особи	Фізичні особи-підприємці	
Україна	21069268,5	556652,4	21 625 920,9
Львівська	442823,2	68767,2	511 590,4
Івано-Франківська	437913,7	15486,2	453 399,9
Одеська	172028,9	30161,8	202 190,7
Дніпропетровська	30937,8	68722,3	99 660,1
Харківська	40553,1	46050,1	86 603,2
м.Київ	19706523,1	63262,5	19 769 785,6

Джерело: складено на основі [8]

Таблиця 2 демонструє кількість туристів (внутрішніх та зовнішніх), обслугованих туроператорами та турагентами, у 2018 році за регіонами. Тут прослідковується схожа ситуація, як і в таблиці 1. Лідерами є – Київ, Львівська, Дніпропетровська, Одеська, Київська та Харківська області.

Таблиця 2 - Топ-5 областей та м.Київ по кількості туристів, які обслуговувались туроператорами та турагентами, у 2018 році

	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, у 2018 році за регіонами		Всього
	Юридичні особи	Фізичні особи-підприємці	
Україна	3957623	599824	4 557 447
Львівська	114364	67891	182 255
Дніпропетровська	40845	76136	116 981
Одеська	51898	29483	81 381
Київська	22865	43520	66 385
Харківська	25070	37162	62 232
м.Київ	3497179	52911	3 550 090

Джерело: складено на основі [8]

За даними Всесвітнього економічного форуму, в 2019 році Україна посіла 78 місце із 140 країн за показником конкурентоспроможності подорожей та туризму, що становить 3,7 бали з 5, що на 3,2% менше, ніж у 2018 році [9].

За даними, наведеними у рисунку кількість іноземних мандрівників зросла з 2015 року. Хоча ми й втратили мандрівників з Російської Федерації – понад 900 тисяч людей на рік, проте кількість туристів з колишнього СРСР зросла на 20%. За даними Державної служби статистики України, кількість іноземних туристів, які відвідали Україну в 2018 році, досягла 4,6 мільйона, що в 1,7 рази більше, ніж у 2017 році (2,7 мільйона) [8].

Найбільш успішним прикладом прибуткового туризму в Україні є Чорнобиль. Хоча заслуги України в цьому мало, адже страшенної популярності він зазнав лише після випуску компанією НВО серіалу про Чорнобиль, який став потужною рекламною компанією українського міста-привида. Перед виходом п'ятої серії Чорнобиля (червень 2019 р.) відбулося незаплановане збільшення потоку замовлень (зі 100 тис. до 130 тис. туристів). Приблизно 65-70% туристів, які приїжджають у місто Прип'ять це іноземці. Зазвичай, більшість купує стандартну одноденну екскурсію по Чорнобильській АЕС, території Червоного лісу, Стрийській Прип'яті, Дузі (Чорнобиль-2), селом Копачі та вцілілим дитячим садочком. Вартість туру для громадян України становить 49 доларів, а для іноземців - 99 доларів на людину за поточним тарифом [10].

З кожним роком зона відчуження приносить компаніям та державі все більше доходу. Перший серйозний туристичний потік відбувся після виходу популярної комп'ютерної гри STALKER у 2007 році. За даними Державного агентства з управління зоною відчуження,

8400 людей відвідали Чорнобиль у 2014 році, у 2016 році - 36 780 осіб, а у 2018 році - 71 860 осіб [10].

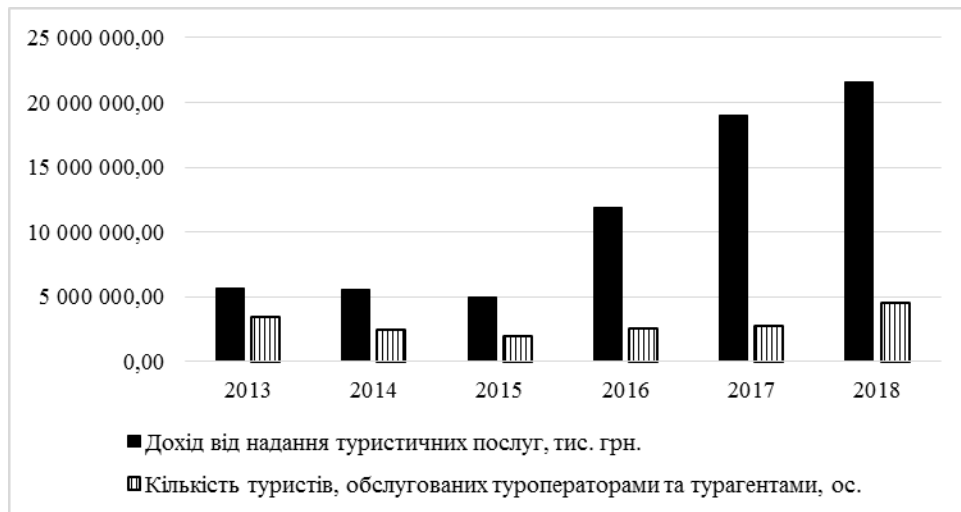


Рисунок – Динаміка деяких показників туристичної діяльності у 2013-2018 рр.

Джерело: складено на основі [8]

Також, все більше стає популярним такий вид екотуризму, як агротуризм. Наприклад, у Латвії сільський туризм допомагає вирішити проблему зайнятості в сільській місцевості. За останні роки кількість місць для прийому туристів у сільській місцевості майже зросла вдвічі. А в Польщі діяльність осіб, які надають туристичні послуги, не обкладається податком на додану вартість.

Вдалим прикладом розвитку екотуризму в сільській місцевості є білоруси, які у 2007 році прийняли закон, який говорить, що фізична особа, яка проживає в сільській місцевості, не є суб'єктом господарювання і не сплачує податки на доходи від туристичної діяльності. Також характерним для Білорусі є поняття «агроекотуризм», яке пов'язане з розміщенням туристів лише в зелених садибах (будинках) з державною підтримкою для тих, хто має житловий фонд для туристів не більше 5 номерів.

Для сталого розвитку сільського екотуризму в Україні, імплементувавши зарубіжний досвід, необхідно визначити роль Міністерства аграрної політики України, забезпечити ефективне правове середовище для діяльності сільського населення, створити відповідний структурний підрозділ, що буде спеціалізуватися на консультуванні та навчанні власників особистих фермерських господарств, надаючи за конкурсом проектів довгострокові пільгові позики та допомогу у залученні інвестицій для реструктуризації сільської інфраструктури тощо. В результаті з'явиться агротуристичний

продукт, який визначить український агротуризм на внутрішньому та міжнародному ринках.

Тому, стратегічну мету розвитку галузі туризму в Україні можна визначити як створення всіх необхідних умов для залучення інвестицій в агротуризм та популяризація українського екотуризму на світовому ринку, який зможе максимально задовольнити потреби туристів, та забезпечити на цій основі комплексний розвиток території. Програма дій, спрямована на досягнення цієї мети, повинна відповідати запланованим програмам сталого розвитку і відповідати структурним реформам економіки.

Висновки. Розвиток туризму в Україні має значний вплив на всі види економічної діяльності, а саме: зв'язок, транспорт, торгівля, будівництво, виробництво, фінансовий та аграрний сектори, і є одним із найперспективніших напрямів нарощення темпів ВВП, і як наслідок, економічного зростання.

Загалом тенденції міжнародного туризму є позитивними. Зменшення мовних бар'єрів, інтерес до іншої культури та менталітету, космополітизм, активний розвиток рекламної сфери, вільний доступ до інформації — сприяють розвитку туризму у всіх країнах.

Подальший розвиток демократії та вдосконалення законодавчої бази, політична стабільність та міжнародна відкритість, розвиток інфраструктури по всій території України, визначення пріоритетності економічного розвитку у сфері туризму та майбутній вступ України до НАТО та ЄС – все це забезпечить створення високоприбуткової туристичної галузі, яка буде задовольняти потреби внутрішнього та зовнішнього туризму з урахуванням потенціалу України та її національних особливостей.

Новизна статті полягає в тому, що досліджено питання агротуризму в Україні, досліджено, що сільський туризм допоможе вирішити проблему зайнятості в сільській місцевості. Отже, агротуризм має такі великі перспективи тому що, на сьогодні, лише невелика частка населення України має можливість відвідувати престижні зарубіжні курорти, а ціни на послуги у сфері сільського туризму знаходяться в межах купівельної спроможності українців.

Література:

1. Лазарева О. В. Ключові аспекти розвитку агротуризму в Україні // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2017. – Вип. 4. – с. 25-35.
2. Лученок С.А. Агротуризм: мировой опыт и развитие в республике Беларусь // С.А. Лученок. – Минск : БГЭУ, 2008. – 198 с.
3. Пітюліч М.М. Особливості функціонування сільського туризму в Україні та досвід європейських країн // М.М. Пітюліч, І.І. Михайлюк. // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Серія «Економіка». – Спецвипуск 33. – Частина 3. – с. 154-158.

4. Очеретін Д.В. Аналіз ринку туристичних послуг в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tourlib.net/statti_ukr/ocheretin.htm (дата доступу 10.02.2020).
5. Пойта І.О. Тенденції розвитку ринку туристичних послуг в Україні / І.О. Пойта // Актуальні проблеми, сучасний стан та перспективи розвитку індустрії туризму в Україні та Польщі: Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції / за ред. Саух І.В. – Житомир: Вид-во ЖФ КІБІТ, 2011. – С. 183-188.
6. Vision Tourism: 2020: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ontit.it/opencms/export/sites/default/ont/it/documenti/archivio/files/ONT_2001-01-01_00991.pdf (дата доступу 10.02.2020).
7. Організація туристичної діяльності в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://library.if.ua/books/31.html> (дата доступу 10.02.2020).
8. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. (дата доступу 10.02.2020).
9. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf (дата доступу 10.02.2020).
10. Державне агентство з управління зоною відчуження [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dazv.gov.ua/>(дата доступу 10.02.2020).

References:

1. Lazarijeva, O. V. (2017), “Key aspects of agrotourism development in Ukraine”, *Visnyk ahrarnoi nauky Prychornomor'ia*, Vol. 4, pp. 25-35.
2. Luchenok, S.A. (2008), *Agroturizm: mirovoj opyt i razvitie v respublike Belarus'* [Agritourism: world experience and development in the Republic of Belarus] Minsk : BGJeU, Minsk, Belarus.
3. Pitiulich, M.M. and Mykhajliuk, I.I. (2011), “Features of rural tourism in Ukraine and the experience of European countries”, *Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho universytetu, Seriya «Ekonomika»*, vol. 3, pp. 154-158.
4. Ocheretin, D.V. (2012), “Analysis of the market of tourist services in Ukraine”, *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, Available at: http://tourlib.net/statti_ukr/ocheretin.htm (Accessed 10.02.2020).
5. Pojta, I.O. (2011), “Trends in the development of the market of tourist services in Ukraine”, *Aktual'ni problemy, suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku industrii turyzmu v Ukraini ta Pol'schi: Materialy V mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Current issues, current status and prospects for the development of the tourism industry in Ukraine and Poland: Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference], Zhytomyr, Ukraine, pp. 183-188.
6. Vision Tourism: 2020, (2019), Available at: http://www.ontit.it/opencms/export/sites/default/ont/it/documenti/archivio/files/ONT_2001-01-01_00991.pdf (Accessed 10.02.2020).
7. Kyfiak, V.F., (2003), “Orhanizatsiia turystychnoi diial'nosti v Ukraini”, Available at: <https://library.if.ua/books/31.html> (Accessed 10.02.2020).
8. State Statistics Service of Ukraine, (2020), Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 10.02.2020).
9. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019, (2019), Available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf (Accessed 10.02.2020).
10. State Agency of Ukraine on Exclusion Zone Management, (2020), Available at: <http://dazv.gov.ua/> (Accessed 10.02.2020).